

KUSTÁR ZOLTÁN

MAGYAR PROTESTÁNS BIBLIA-FORDÍTÁSAINK SZÖVEGTAGOLÁSA ÉS AZ ÓSZÖVETSÉGI AKCENTUSOK*

I. Az ószövetségi akcentusok funkciója és kialakulása

A babiloni Talmudból tudjuk, hogy a bibliai versek körülhatárolása, illetve azok helyes értelmi tagolása a zsidóság körében a Kr. u. 5. századra lényegében már rögzült.¹ A zsinagógai istentiszteleten a felolvasónak úgy kellett tagolnia a szöveget, hogy azzal a hallgatóság szövegértését segítse: ezt a tagolást sok-sok gyakorlással kellett elsajátítani. Ugyanakkor a Talmud arról is beszámol, hogy a zsinagógai istentiszteleten a bibliai szakaszok felolvasása a Kr. u. 2. században már egyfajta kantilláló, éneklő előadásmód formájában történt²; nem kizárt azonban, hogy ez a szokás a legősibb időkhöz visszanyúl.³ A Szentírás szövegéhez társuló „Sprechgesang” kezdetben éppen az értelmi tagolás memorizálására, illetve a pontos felolvasás megkönnyítésére szolgálhatott.⁴

A felolvasott bibliai szöveg „dallamát” és értelmi tagolását évszázadokig csak szóban hagyományozták. Ám valamikor Kr. u. 600 és 750 között⁵, lassan elfogadottá vált az, hogy a bibliai kéziratokat, amik addig csak a mássalhangzós szöveget rögzítették, utólag ellássák a szükséges magánhangzókkel, illetve egyéb olyan jelekkel is, amelyek a helyes felolvasást és a kéziratok pontos másolását hivatottak elősegíteni.

* A Miskolci Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke és a K 69093-as OTKA-pályázat résztvevői által 2008. december 15-én és 16-án Miskolcon rendezett *Szövegagyományozódás és nyelvtörténet* című konferencián elhangzott előadás szerkesztett változata.

¹ bNedarim 37ab; bMegilla 3a.12a; jMegilla 74d.47–50, a kérdéshez és ezen talmudi helyek interpretációjához lásd ACKERMANN: *Accentuation*, 18–30; DOTAN: *Masorah*, 1412k.

² bMegilla 32a.

³ WERNER: *Sacred Bridge*, 110, szerint a szokás jóval időszámításunk előtt meghonosodhatott. Ugyanígy REVELL: *Oldest Evidence*; UŐ: *Punctuation and Chant*, 182.196k, egy, a Kr. e. 2. századból származó Septuaginta kézirat (John Rylands Library 458 = Papyrus 957) alapján. A kantilláló előadásmód szokását egy megjegyzésében Kr. u. 400 körül Hieronymus (Kr. u. 342–420) is megerősíti, lásd WERNER: *Sacred Bridge*, 102–127.

⁴ COHEN *System of Accentuation*, 3.

⁵ A datáláshoz GINSBURG: *Introduction*, 462; CHIESA: *Biblical Pointing*, 37; YEIVIN: *Tiberian Masorah*, 163–165; KELLEY: *Die Masora*, 17; PRICE: *Syntax of Masoretic Accents*, 10.

Ekkor dolgozták ki a zsidó masszoréták, a bibliai kéziratok hagyományozásáért felelős írástudók azt a jelrendszert is, ami a zsinagógai felolvasás során segít a szöveg helyes értelmi tagolásában, ugyanakkor a kantilláló előadásmódhoz is megadja a szükséges zenei információkat. Ez a rendszer a bibliai akcentusok rendszere.

E rendszer lényege az, hogy minden egyes, önálló hangsúllyal rendelkező szót elláttak egy olyan jellel, ami megadta, hogy kell-e, és ha igen, mekkora szünetet kell az adott szó után a felolvasás során tartani, illetve jelezte azt is, hogy az adott szót milyen dallamra kell kiénekelni. A szír keresztyének a maguk Bibliáiban a Kr. u. 5. századtól már alkalmaztak ilyen akcentusokat: a héber Ószövetség akcentusaihoz ezek kínálkoztak mintaként.⁶

Hagyjuk most az akcentusok zenei funkcióját⁷, és csak a szöveg értelmi tagolásában betöltött szerepüket vizsgáljuk meg közelebbről!

II. Az akcentusok mint interpunkciós jelek

Ebből a szempontból a szavakra kitett akcentus-jeleket két csoportra oszthatjuk. Vannak közöttük elválasztó (*distinctivi* vagy *domini*), valamint összekötő (*conjunctivi* vagy *servi*) akcentusok.

Az elválasztó akcentusok mindig egy vers, mondat, közbevetés, mondatrész, kifejezés vagy egyéb szemantikai egység végét jelölik, azaz azt, hogy az olvasás során az adott szóval lezárt egységet a folytatástól értelmileg el kell választani.

A szöveg tagolásának fő elve a *dichotómia*, magyarul a „kettős osztatáság”.⁸ Ez azt jelenti, hogy a masszoréták egy vers-felező akcentus segítségével először megfelezték a verset (a tagolás I. szintje), majd az így kapott két fél-verset két újabb jellel negyed-versekre bontották (II. szint), a negyed-verseket ismét kettéválasztották (III. szint), – a felosztást addig folytatva, amíg a szakasz értelmi tagolása ezt megkívánta, illetve amíg el nem fogytak a rendelkezésre álló elválasztó akcentus-jelek. A dichotómia elvének megfelelően az elválasztó akcentusok között világos hierarchia uralkodik: a versfelező akcentus jelzi mindig a legerősebb elválasztást; ennél egy szinttel gyengébb tagolást jeleznek a negyedelő

⁶ A szír hatás a héber akcentus-rendszerre ma már a kutatók többsége számára nyilvánvaló, lásd WICKES: *Poetical Books*, 1; SPANIER: *Akzente*, 112–114; MORAG: *Vocalisation Systems*, 17.46.47k; MARGOLIS: *Accents in Hebrew*, 157; KAHLE: *Masoreten des Ostens*, 168k; ROBERTS: *Tiberian Massoretic Text*, 14; WERNER: *Catholic and Jewish Musical Punctuation*, 340k; UŐ.: *Sacred Bridge*, 358k; HUSMANN: *Akzentschriften*, 268.270; YEIVIN: *Tiberian Masorah*, 164k.

⁷ Ehhez röviden lásd KUSTÁR: *A héber Ószövetség szövege*, 29k.

⁸ Ennek az elvnek a kimunkálása – a 17. századig visszanyúló keresztyén előzményekre építve – alapvetően Wickes nevéhez köthető, lásd WICKES: *Poetical Books*, 24–53; UŐ.: *Prose Books*, 29–43. A rendszer rövid ismertetéséhez lásd KUSTÁR, Z.: *A bibliai akcentusok eredete és funkciója*.

akcentusok, eggyel még alacsonyabbat a nyolcadolók stb. Azaz az akcentusokkal nem csupán az egyes értelmi egységek határát tudták kijelölni a masszoréták, hanem a tagolás egymáshoz viszonyított erősségét is kifejezésre juttatták.

Két elválasztó hangsúlyjel között a szavak összekötő akcentusokat kapnak. Az összekötő akcentusok arra hívják fel a figyelmet, hogy az adott szó az utána következő szóval nyelvtani, értelmi vagy mondattani szempontokból összetartozik, ezért azt a felolvasás során a folytatásától nem szabad elszakítani. Az összekötő akcentusok az interpunkció szempontjából mind egyenértékűek: az összekötés erősségének nincsenek fokozatai. Nagy számukat ezért egyedül az eltérő zenei értékük indokolja.

Nézzünk most egy viszonylag egyszerű példát arra, hogyan is történik az akcentusokkal a bibliai szöveg értelmi tagolása! Az 1Móz 1,4 szövege magyar fordításban – interpunkciózás nélkül – így hangzik: „és látta Isten a világosságról hogy az jó és elválasztotta Isten a világosságot és a sötétséget”. Ennek az akcentusok által kínált tagolását a következő táblázat mutatja:

I.

1/2			1/2		
1/4		II.	II.		1/4
1/8	1/8	1/4	1/4	1/8	1/8
וּבֵין הַחֹשֶׁךְ:	בֵּין הָאוֹר	וַיַּבְדֵּל אֱלֹהִים	כִּי-טוֹב	אֶת-הָאוֹר	וַיֵּרָא אֱלֹהִים
<i>úbén hahhósek.</i>	<i>bén háór</i>	<i>Wajjabdél elóhím</i>	<i>kí-tób</i>	<i>et-háór</i>	<i>Wajjar elóhím</i>
és a sötétséget.	III. a világos- ságot	És elválasztotta Isten	hogy az jó.	a világos- ságról,	III. És látta Isten

Ez a vers nem egy, hanem két mondatból áll. A legerősebb elválasztó akcentus a versen belül az *'atnáh*, mely most értelemszerűen a két mondat között felezi meg a verset (I. szint). A vers első fele egy főmondatból és egy tárgyi mellékmondatból áll. Mind tartalmi, mind mondattani szempontból kézenfekvő, hogy a vers első felének legerősebb elválasztó akcentusa, a negyedelő *tifhá'* a főmondat és a mellékmondat határára került (II. szint). A vers első negyed-verse azonban ebben az esetben még mindig meglehetősen hosszú, hiszen négy szóból áll. Hogyan lehet ezt tovább tagolni? Az állítmány és a mögötte álló alany összetartozása erősebb, mint az állítmányé és a mögöttük álló tárgyé; ennek megfelelően a nyolcadolók *tevir* akcentus az *'elóhím* szó alatt ezt az utóbbit leválasztotta az előtte álló szavakról (III. szint).

A vers második felében ismét az elől álló ige és annak alanya alkot szorosabb értelmi egységet, így a negyedelés a fél-vers legerősebb elválasztó akcentusának,

a *záqéf parvum*nak a segítségével e két szó mögött történt (II. szint). A vers utolsó negyed-verse szintén viszonylag hosszú, hiszen négy szóból áll. Itt a két parallel prepozíciós főnév közé esik az eggyel alacsonyabb szintű tagolás, amit a *há'ór* szó alatt a most nyolcadoló *tifhá'* jelöl (III. szint).

Hogyan kell tehát tagolni a bibliai akcentusok alapján a Gen 1,4 szövegét? Az akcentusok helyét és azok rangját dőlt vonalakkal (/) jelölöm: minél több ferde vonal áll egymás mellett, az – a többihez képest – annál erősebb tagolást jelöl. A Gen 1,4 tagolása tehát a héber akcentusok szerint a következő:

„És látta Isten / a világosságról, // hogy az jó. ///
És elválasztotta Isten // a világosságot / és a sötétséget.”

Az akcentusok azonban nem egyszerűen a szép felolvasás retorikai eszközei, hanem a helyes szövegértés fontos kellékei is egyben. A bibliai héberben ugyanis nincs olyan feszes mondat, mint például a görögben, a latinban vagy a modern európai nyelvekben. A héberben például nincs kötött szórend, ami kijelölné a szavak mondatnani szerepét, és nincs névszóragozás, csak prepozíciós szerkezetek. Így például azt, hogy két egymást követő főnév felsorolást alkot-e, vagy egy birtokos szerkezetet, gyakran semmi sem jelzi. Ráadásul a tárgyesetet jelölő prepozíció, főleg költői szövegekben gyakran elmaradhat, így az adott névszó szerepe a mondatban ismét kérdéses lehet. Ugyancsak jellemző a héberre, hogy kevés benne a melléknév, s ezért a jelzős szerkezetet is gyakran prepozíciós főnevekkel helyettesíti – ami ismét többféle szövegtagolást, illetve fordítást eredményezhet.

A bibliai akcentusok tehát a nyelvi szerkezetek határainak kijelölésével az adott bibliai vers megértésében is nagy segítséget jelentenek.

III. Az akcentusokhoz való eltérő igazodás a Károli- (1908) és az Újfordítású (1975/1990) Bibliában

Az ószövetség legkorábbi görög fordítása, a Septuaginta a Kr. e. 2. században keletkezett. Hieronymus vagy magyarosabban Szent Jeromos a maga latin fordítását, a Vulgatát Kr. u. 405-ben fejezte be, de az Ószövetség arám nyelvű fordításai, a Targumok is elkészültek már a Kr. u. 5. század végére. Ezek a korai bibliafordítások tehát még mind a héber akcentusok megalkotása előtt készültek el. Talán nem meglepő, hogy ezeknek a fordításoknak a készítői számos ponton eltérően tagolták ugyanazt a héber szöveget, és nyilván az sem lep meg bennünket, hogy a héber akcentusok által rögzített szövegtagolással hol egyikük, hol a másikuk szövegtagolása esik csak egybe.

A nemzeti bibliafordítások hasonlóan viszonyulnak az akcentusokhoz. Abban, hogy az általuk kínált szövegtagolást követték-e, vagy sem, nyilván

nemcsak az volt a döntő, hogy az akcentusok rendszerét egyáltalán ismerték, illetve számításba vették-e, hanem az is, hogy milyen teológiai vagy éppen szövegtörténeti prekonceptió befolyásolta biblia-értelmezésüket. Keresztény/keresztényen körökben a görög Septuaginta és a latin Vulgata befolyása ezen a téren gyakran bizonyult meghatározónak, s a bibliafordítók hagyták magukat e nagytekintélyű bibliafordítások egyike vagy másika által befolyásolni.

A magyar protestáns bibliafordítások szövegének eltérése sok helyen szintén abból adódik, hogy a fordítók hol követték a bibliai akcentusok szövegtagolását, hol pedig nem. Mi most vizsgálódásunkat két bibliafordításra korlátozzuk: a protestáns egyházak máig is mértékadó két Bibliájára, a Károli-Biblia 1908-as revideált kiadására, illetve a Magyar Bibliatársulat gondozásában 1975-ben megjelent, majd 1990-ben javított kiadásban közreadott ökumenikus újfordítású Bibliára. Néhány helyen egy harmadik magyar protestáns Bibliára is hivatkozunk majd: Kecskeméthy (Csapó) István, kolozsvári teológiai tanár fordítására, ami 1934-ben készült el, de nyomtatásban csak 2002-ben jelenhetett meg – a Koinónia Kiadó jóvoltából.

A néhány szemléletes példát az eltérő szövegtagolásra a héberül nem tudók számára is követhetővé tettünk. Ennek érdekében a héber szöveget egy leegyszerűsített latin betűs átírással is hozzuk, s az átírt szövegben a héber akcentusok helyét, és azok rangját ismét / dőlt vonalakkal jelöljük.

A Gen 6,9-ben ezt olvassuk Nóéról: נֹחַ אִישׁ צְדִיק תָּמִים הָיָה בְּדִרְתָּיו. = *nó^{ah} // 'is caddiq / támim hájá^h /// b^edórotáw*. A szakaszt a Vulgata egyetlen mondatnak tekinti, és a Károli-Biblia ennek megfelelően így adja vissza: „Noé igaz, tökéletes férfiú vala a vele egykoriúak között.”⁹ A héber akcentusok ugyanezt a tagolást feltételezik, mert igaz ugyan, hogy a *caddiq* szóhoz egy *l^evir* elválasztó akcentust illesztettek, és ezzel a két névszói állítmányt kettéválasztották, ám ez a tagolás gyengébb, mint az alany, illetve az állítmányi rész mögötti akcentusokkal jelzett szövegtagolás. Az Újfordítás – a Septuagintával együtt – nem az akcentusok tagolását követi, mert a legerősebb elválasztást a *caddiq* szó mögé helyezi, s ezzel a verset egy igei és egy névszói állítmányú mondatra bontja fel: „Nóé igaz ember volt, feddhetetlen a maga nemzetségében.”¹⁰

A Gen 24,60-ban Rebekát eljegyzése alkalmából így áldják meg rokonai: אַחְהֵנוּ אֵת הַיְי לְאַלְפֵי רַבְבָּה = *a^hóténú // 'att h^aji / l^e'alfé r^ebábá^h*. Az áldás első két szavát a Septuaginta és a Vulgata, őket követve pedig például Kecskeméthy egyetlen névszói állítmányú mondatká kapcsolta össze: „Nővérünk (vagy) te! Légy tízezer ezreivé.” Másképp járt el itt a Károli-Biblia, amely egyetlen megszólítás részének tekintette mind a két szót: „Te mi húgunk! szaporodjál ezerszer való ezerig.”¹¹ A masszoréták azonban egy harmadik szövegtagolást tartottak helyesnek

⁹ Hasonlóan VON RAD: *Genesis*, 93.

¹⁰ Ugyanígy pl. WESTERMANN: *Genesis 1–11*, 523.

¹¹ Hasonlóan WESTERMANN: *Genesis 12–36*, 466.

itt: ők ugyanis egy *záqéf magnummal* leválasztották az *'áhóténú* szót a folytatásról, így egyedül ezt a szót tekintették a vokatívusz részének: „*Húgunk! Legyél te ezerszer tízezerré!*”. Az Újfordítás, némi parafrázissal élve, ezt az utóbbi felfogást követi: „*Húgunk, legyen utódaid száma ezerszer tízezer!*”¹²

Az Ex 7,24-ben a *majim* „víz” szót az előzőektől leválasztja egy elválasztó akcentus, a *tišhá'*, viszont a mögötte álló *listót* „hogy igyanak/inni” szóhoz hozzákapcsolja egy összekötő akcentus. Ennek alapján nema Károli-Biblia („...*ássák vala a folyóvíz mellékét vízért, hogy ihassanak...*”)¹³, hanem az Újfordítás kínálja (a Septuaginta és a Vulgata alapján) a megfelelő szövegtagolást: „...*ásni kezdtek a Nílus környékén, hogy vizet ihassanak...*” A masszoréta akcentusokhoz azonban a *Die Neue Echter Bibel* és Kecskeméthy fordítása áll a legközelebb, akik a *majim listót* kifejezést „ivóvíz”-nek fordítják: „*Egész Egyiptom pedig a Nílus körül ásott ivóvizet...*”¹⁴

Az Ézs 9,5-ben (Károli: 9,6) az eljövendő Messiás négy méltóságneve szerepel, s ezek közül mindegyik két szó összetételeként állt elő: „Csodálatos Tanácsos // Erős Isten // Örökkévaló Atya // Békesség Fejedelme”.

A felsorolás első tagját az első két szó alkotja: *pele' jó'éc* „Csodálatos Tanácsos” (= „Csodás dolgokat tervező”). Így tagolja a szöveget például a Targum, de a legtöbb mai kommentátor¹⁵, illetve bibliafordítás, köztük az Újfordítás is.

A Vulgata azonban az első négy szót nem két, hanem négy önálló méltóságnévnek tekintette (Csodálatos, Tanácsos, Isten, Hős), így egy hat-tagú felsorolást kapott. A masszoréták részben ennek megfelelően egy elválasztó *ʿlísá' magnummal* az első méltóságnevet két külön névre bontották: „Csodálatos, Tanácsos”, a többi esetében azonban meghagyták az eredeti kéttagú formákat, s így kézírataikban egy öttagú lista állt elő. Ugyanígy két névre bontja az első méltóságnevet a középkori zsidó írásmagyarázó, Kimhi¹⁶, vagy például a Károli-Biblia is: „*és hívják nevét: csodálatosnak, tanácsosnak, erős istennek...*”

Az Ézs 30,21-ben az akcentusok szerint az utolsó negyed-vers is része a tanító szavainak: „*Saját füleddel hallhatod a mögötted hangzó szót: 'Ezen az úton járjatok, se jobbra, se balra ne térjetelek le!'*” Így tagolta a szöveget a Targum, a Septuaginta, a Vulgata és a szírek ókori bibliafordítása, a Pesitta is. Valóban ez a tagolás felel meg a szakasz értelmének, s így fordítja szöveget az Újfordítás is.¹⁷ Ibn Ezra, a XII. század zsidó írásmagyarázója azonban a vers utolsó negyedét már nem tekintette az idézett beszéd részének: „*Saját füleddel hallhatod a mögötted hangzó szót: 'Ezen az úton járjatok!' – ha jobbra vagy balra kell fordulnotok.*”

¹² Hasonlóan kommentárjában VON RAD: *Genesis*, 201.

¹³ Hasonlóan NOTH: *Exodus*, 46, és a Zürcher Bibel.

¹⁴ A *Die Neue Echter Bibel*-hez lásd SCHARBERT: *Exodus*, 37.

¹⁵ Lásd WILDBERGER: *Jesaja 1–12*, 363.365.381k; KAISER: *Jesaja 1–12*, 196.204.

¹⁶ Lásd COURTENAY: *The Masora*, 338k.

¹⁷ KAISER: *Jesaja 13–39*, 238.

Ennek megfelelően fordítja a szöveget Kecskeméthy, a Károli-Biblia, vagy a modern kommentátorok közül például Hans Wildberger¹⁸.

A Zsolt 110,7 a Messiás királyról szóló éneket az alábbi szavakkal zárja: מִנְחָל בַּדְּרֶךְ יִשְׁתָּה עַל־כֵּן יָרִים רֹאשׁ׃ = *minnaħal / badderek jiste^h // ‘al kén / járím ró’s*. A kérdés az, hogy a *badderek* „az úton/út mellett” szó az előtte álló = *minnaħal* „a patakból” szóhoz tartozik-e helyhatározói értelemben („*az út melletti patakából iszik*”), vagy a mögötte álló igéhez kell kötnünk időhatározói értelemben („*a patakból iszik útközben*”).¹⁹ A Septuaginta és a Vulgata, valamint a modern fordítások és kommentárirók egy része az előző tagolást támogatja, a Kidrón patakra gondolva (vö. 1Kir 1,38kk)²⁰. Így tagolja a szöveget a Károli-Biblia is. A masszoréták azonban a *badderek* „úton” szót egyértelműen a *jiste^h* „iszik” igével kapcsolták egybe, azaz azt időhatározónak tekintették: a népeket legyőző király hadjárata során útközben frissíti fel magát. Így fordítja a szöveget az Újfordítás, de Kecskeméthy is.

A példákat természetesen még tovább lehetne sorolni.²¹ Az 1908-as Károli-Biblia és az 1975-ös Újfordítás szövege között is jó néhány eltérés adódik az eltérő szövegtagolásból,²² ám egybe lehetne vetni Kecskeméthy fordítását és az Újfordítású Bibliát²³, vagy az Újfordítású Biblia 1975-ös és a javított, 1990-s változatát is egymással.²⁴ Ehelyett összefoglaljuk röviden vizsgálódásunk eredményeit!

VI. Összegzés

Az akcentusok interpunkciós jelekként a korai zsidó hagyomány által elfogadott és továbbhagyományozott exegetikai nézeteket rögzítenek. Ezek jó része mai ismereteink szerint is megegyezik a bibliai szöveg eredeti mondanivalójával, vagy legalább a lehetséges helyes értelmezések egyikét tükrözi. Az akcentusok által jelzett szövegtagolás így gyakran megjelenik az ókor nagy bibliafordításainak egyikében vagy másikában, ám gyakran ezen fordítások közül egyiknek a tagolásával sem egyezik.

Az a néhány eset, amelyeken keresztül most egybevetettük a Károli-Bibliát az ökumenikus Újfordítású Bibliával, messzemenő következtetések levonására aligha elegendő, bizonyos tendencia azonban talán mégis felsejlik mögöttük. Feltűnő ugyanis, hogy az elemzett hat példából a Károli-Biblia szövegtagolása csak egyszer esett egybe a héber akcentusokkal, azaz ez a bibliafordítás a héber akcentusokra

¹⁸ WILDBERGER *Jesaja 28–39*, 1189.

¹⁹ COURTENAY *The Masora*, 338.

²⁰ Lásd pl. WEISER: *Psalm 61–150*, 476.479; KRAUS: *Psalmen. 2. Teilband*, 926.936.

²¹ Lásd KUSTÁR: *Az akcentusok és az exegézis*, 6–14.

²² Lásd pl. Ex 12,8; 1Krón 7,3; Ézs 45,16; 56,9; 60,19.

²³ Lásd pl. Jer 10,3; Ám 6,6a.

²⁴ Lásd pl. Ex 34,5; Deut 33,26; Jer 25,28. Ez utóbbiakhoz lásd KUSTÁR: *Újfordítású Biblia*, 238, az 52. lábjegyzettel együtt.

szinte soha nincsen tekintettel.²⁵ Ám azt is leszögezhetjük, hogy szövegbeosztására sem a Septuaginta, sem a Vulgata nem volt döntő befolyással: a hat megvizsgált esetből ugyanis a Károli-Biblia háromszor követi a Vulgátát, háromszor azonban szembehelyezkedik azzal, a Septuagintával pedig csak egyetlen esetben esik egybe a szövegbeosztása: amikor az a Vulgátának is megfelel. Különösen feltűnő, hogy a Károli-Biblia két esetben még ott sem az akcentusok mögött álló tradícióhoz igazodott, ahol pedig ezt a Septuaginta és a Vulgata is megtette. Ismerve a Károli-Biblia forrásait, ez az eredmény aligha meglepő.

Ezzel szemben az Újfordítású Biblia szövegtagolása a megvizsgált hat esetből ötször esett egybe az ószövetségi akcentusok által kínált szövegtagolással. Ezt a bibliafordítást tehát szövegértelmezésében nyilvánvalóan a héber akcentusok is befolyásolták, hiszen annak szövegtagolásával csak egyszer, méghozzá a Septuagintát követve helyezkedett szembe.

Tendenciaként, óvatos munkahipotézisként annyit állapíthatunk meg tehát, hogy a Károli-Biblia szövegtagolása nem igazodik sem a héber akcentusokhoz, sem a mértékadó ókori fordításokhoz – ezzel szemben az Újfordítású Biblia a héber akcentusok szövegtagolását követi – ha kell, a Septuaginta és a Vulgata szövegtagolásával szemben is.

Felhasznált irodalom

ACKERMANN, A.: *Das hermeneutische Element der biblischen Accentuation. Ein Beitrag zur Geschichte der hebräischen Sprache*, Berlin, 1893.

CHIESA, B.: *The Emergence of Hebrew Biblical Pointing. The indirect Sources* (Judentum und Umwelt 1), Frankfurt, 1979.

COHEN, M. B.: *The System of Accentuation in the Hebrew Bible*, Minneapolis, 1969.

DOTAN, A.: „*Masorah*” [szócikk], in: *Encyclopaedia Judaica*, Vol. XVI, Supplementary Entries, Jerusalem, 1972, 1401–1482.

GINSBURG, CHR. D.: *Introduction to the Massoretico-Critical Edition of the Hebrew Bible*, London, 1897, utánnymomat H. M. Orlinsky előszavával: New York, 1966.

HUSMANN, H.: „*Akzentschriften*” [szócikk], in: F. Blume (u.a., Hg.), *Die Musik in Geschichte und*

²⁵ Ha a Károli-Biblia eredeti, 1590-es kiadását bevonjuk a vizsgálatba, akkor azt láthatjuk, hogy az 1908-as revideált kiadás lényegében mindig az eredeti Károli-kiadás szövegbeosztását követi, ami csak egyetlen esetben, az Ézs 30,21 estében tért el a Vulgátától. Ám az 1908-as revízió során egy esetben másképp tagolták a szöveget, mint az 1590-es Károli-kiadás: a Gen 24,60 esetében ugyanis Károli Gáspár még a Vulgata (és a Septuaginta) szövegbeosztását követte, ám az 1908-as revízió során ezzel szemben új, de a héber akcentusokkal sem egyező tagolást vettek figyelembe.

Gegenwart, Band I, Kassel / Basel, 1949–1951, 266–273.

KAHLE, P.: *Masoreten des Ostens. Die ältesten punktierten Handschriften des Alten Testaments und der Targume* (BWAT 15), Leipzig, 1913, [reprint]: 1966.

KELLEY, P. H. – MYNATT, D. S. – CRAWFORD, F. G.: *Die Masora der Biblia Hebraica Stuttgartensia. Einführung und Kommentiertes Glossar*, Stuttgart, 2003.

KUSTÁR, Z.: *A héber Ószövetség szövege. Kézikönyv a Biblia Hebraica Stuttgartensiahoz*, Debrecen, Debreceni Református Hittudományi Egyetem, 2000.

KUSTÁR, Z.: *Az újfordítású Biblia (1975) revíziója (1990) ószövetségi részének eredményei*, Theologiai Szemle 2001/4, 235–241.

KUSTÁR, Z.: *Az akcentusok és az exegézis*, In: Theologiai Szemle 2007/1, 4–14.

KUSTÁR, Z.: *Az 1975-ös Újfordítású Biblia és revideált változatának (1990) viszonya az 1908-as kiadású Károli-Biblia fényében*, in: Geréb, Zs. (szerk.), *Isteni megszólítás ... emberi válasz. Jubileumi tanulmánykötet Eszenyei dr. Széles Mária professzor asszony tiszteletére*, Oradea, 2007, Partium Kiadó, 209–220.

KUSTÁR, Z.: *A bibliai akcentusok eredete és funkciója*, in: Kustár, Z. (szerk.), *Orando et laborando. A Debreceni Református Hittudományi Egyetem 2006/2007. évi értesítője*. 469. tanév, Debrecen, 2007, Debreceni Református Hittudományi Egyetem, 69–90.

MARGOLIS, M. L.: „*Accents in Hebrew*” [szócikk], in: *The Jewish Encyclopedia*, Vol. I, New York / London, 1901, 149–158.

MORAG, S.: *The Vocalization Systems of Arabic, Hebrew and Aramaic*, 'S-Gravenhage, 1962.

PRICE, J. D.: *The Syntax of Masoretic Accents in the Hebrew Bible*, Lewiston, 1990.

REVELL, E. J.: *The Oldest Evidence for the Hebrew Accent System*, in: *Bulletin of the John Rylands Library* 54 (1971), 214–222.

REVELL, E. J.: *Biblical Punctuation and Chant in the Second Temple Period*, JSJ 7 (1976), 181–198.

ROBERTS, B. J.: *The Emergence of the Tiberian Massoretic Text*, JThSt 49 (1948), 8–16.

SPANIER, A.: *Die massoretischen Akzente. Eine Darlegung des Systems nebst Beiträgen zum Verständnis ihrer Entwicklung*, Berlin, 1927.

WERNER, E.: *Preliminary Notes for a Comparative Study of Catholic and Jewish Musical Punctuation*, HUCA 15 (1940), 335–366.

WERNER, E.: *The Sacred Bridge. The Interdependence of Liturgy and Music in Synagogue and Church during the First Millennium*. Vol. I, London / New York, 1959, Vol. II, New York, 1984.

WICKES, W.: *A Treatise on the Accentuation of the Three so-called Poetical Books of the Old Testament*, Oxford, 1881, [reprint, előszó:] A. Dotan: New York, 1970.

WICKES, W.: *Treatise on the Accentuation of the Twenty-one so-called Prose Books of the Old Testament*, Oxford, 1887, [reprint, előszó:] A. Dotan: New York, 1970.

YEIVIN, I.: *Introduction to the Tiberian Masorah, translated and edited by E. J. Revell* (SBL Masoretic Studies 5), Ann Arbor, Michigan, 1980.

ZOLTÁN KUSTÁR

Die Textgliederung der ungarischen protestantischen Bibelübersetzungen des XX. Jahrhunderts und deren Beziehung zu den Akzentzeichen des hebräischen Alten Testaments

Als Interpunktionszeichen bringen die Akzentzeichen der hebräischen Bibelhandschriften die grammatische bzw. exegetische Tradition des frühen Judentums zum Ausdruck. Bibelübersetzungen des Altertums und der Moderne stimmen oft mit dieser Tradition überein, vertreten aber oft auch eine andere Textgliederung und Textinterpretation.

In diesem Aufsatz wurden die Károli-Bibel (1908) mit der neuen ungarischen Ökumenischen Bibelübersetzung (1990) exemplarisch in 6 Punkten verglichen, um zu klären, inwiefern auf die hebräischen Akzente Rücksicht genommen wird.

Auffallend ist, dass die ältere Károli-Bibel nur einmal den hebräischen Akzenten folgte und in zwei Fällen mit der hebräischen Textgliederung auch dort nicht überein stimmt, wo dies bei der Septuaginta oder bei der Vulgata der Fall war. Allerdings ist dieses Ergebnis unter Berücksichtigung der Genese der Károli-Bibel nicht sehr überraschend. Demgegenüber stimmte die Textgliederung der neuen ungarischen Ökumenischen Bibelübersetzung (1990) fünfmal mit der Textgliederung der biblischen Akzente überein, und wich von ihr nur in dem Punkt ab, an welchem sie sich auf die Septuaginta bezog.